

**TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF ECONOMICS**

LABOUR ECONOMICS AND
HUMAN CAPITAL 2024
TASHKENT STATE UNIVERSITY
OF ECONOMICS

VOLUME 7 / 2024

LABOR ECONOMIC

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ilmiy elektron jurnali

**LABOUR ECONOMICS AND
HUMAN CAPITAL**

scientific electronic journal

2024 yil 2-son

Volume 8, Issue 2, 2024

ONOMICS AND
PITAL 2022

TATE UNIVERSITY

**МЕХНАТ ИҚТISODIYOTI
VA INSON KAPITALI**
ISSN: 3030-3117

LABORECONOMICS.UZ

МЕХНАТ ИҚТISODIYOTI VA INSON KAPITALI

№ 2-2024

**ЭКОНОМИКА ТРУДА И ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ
КАПИТАЛ**

LABOR ECONOMICS AND HUMAN CAPITAL

“Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy elektron jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 328/3-sonli qarori bilan ro‘yxatga olingan.

Muassis: “Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy maktabi.

Tahririyat manzili:

100066, Toshkent shahri, Islom Karimov ko‘chasi,
49 uy

Elektron manzil: ilmiymaktab@gmail.com

Jurnal web-sayti: www.laboreconomics.uz

Bog‘lanish uchun telefonlar:

+998998818698

Tahririyat Kengashi raisi:

(Chairman of the Editorial Board)

Abduraxmanov Qalandar Xodjayevich, O'zFA akademigi

Tahririyat Kengashi a'zolari:

(Members of the Editorial Board)

Toshqulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof.
Yusupov Axmadbek Tadjiyevich, i.f.d., prof.
Sharipov Kongratboy Avezimbetovich, t.f.d., prof
Raifkov Kudratilla Mirsagatovich, i.f.d., prof
Xalmuradov Rustam Ibragimovich, i.f.d., prof
Umurzakov Baxodir Xamidovich, i.f.d., prof.
Nazarov Sharofiddin Xakimovich, i.f.d., prof.
Jumayev Nodir Xasiyatovich, i.f.d, prof.
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof.
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof.
Zokirova Nodira Kalandarovna, i.f.d., prof.
Xudoyberdiyev Zayniddin Yavkachevich, i.f.d., prof.
Muxiddinov Erkin Madorbekovich, i.f.f.d., (PhD)
Xolmuxammedov Muhsinjon Murodullayevich, i.f.n., dots.
Amirov Lochinbek Fayzullayevich, i.f.f.d., (PhD), dots.
G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich, i.f.f.d., (PhD), dots.
Shakarov Zafar Gafarovich, i.f.f.d., (PhD)

Jamoatchilik Kengashi a'zolari:

(Community Council members)

Bred Bodenxauzen (AQSh)
Jon Ankor (Buyuk Britaniya)
Odegov Yuriy Gennadevich (Rossiya Federasiyasi)
Keynz Miller (AQSh)
Sung Dong Ki (Koreya Respublikasi)
Masato Xivatari (Yaponiya)
Gerxard Feldmayer (Germaniya)
Eko Shri Margianti (Indoneziya)
Ahmed Mohamed Aziz Ismoil (Misr)
Rohana Ngah (Malayziya)
Sharifah Zanniyerah (Malayziya)
Teguh Dartanto (Indoneziya)
Nur Azlinna (Saudiya Arabistoni)
Muhammed Xoliq (Pokiston)
Alisher Dedaxonov (Toshkent)

Mas'ul muxarrir (Editor-in-Chief): G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich

Veb-administrator (Web admin): Musayev Xurshid Sharifjonovich

MUNDARIJA (CONTENTS)**MEHNAT BOZORI VA MEHNAT MUNOSABATLARI**

G.K.Abduraxmanova S.P.Qurbonov	<i>Aholining unumli bandlik darajasini oshirishning gender xususiyatlari</i>	6-15
S.B.G'oyipnazarov S.M.Kurbanbayeva	<i>Yashil malakalar: mehnat bozorida rivojlanayotgan yangi yo'nalish</i>	16-26
F.X.Rustamov	<i>To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar va ta'lim xarajatlarining O'zbekistondagi bandlik darajasi bilan bog'liqligi</i>	27-36

INSON KAPITALI

D.Sh.Nishonov	<i>Ta'lim xizmatlari bozorining milliy iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishiga ta'siri</i>	37-46
A.B.Irmatova D.I.Iskandarova	<i>Oliy ta'limda xotin-qizlarning liderlik ko'nikmalarini shakllantirishning o'ziga xos xususiyatlari</i>	47-58
B.A.Reyimberdiyev	<i>Internationalization strategy is the key for future success of higher education institutions</i>	59-67
M.O.Hamrokulov	<i>Prospective directions of transformation of human capital development in the digital economy</i>	68-78

KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH

A.B.Irmatova	<i>Aholi kambag'alligining konseptual yondashuvlari.....</i>	79-88
X.M.Madramov	<i>Kambag'allikni qisqartirishda mehnat resurslaridan samarali foydalanish omillari</i>	89-102

INSON RESURSLARINI BOSHQARISH

F.A.Doniyorova	<i>Современные вызовы руководителя</i>	103-112
M.Sh.Axmedov	<i>Kiyim ishlab chiqarish korxonalarida ishchi personalni boshqarishning motivatsion omillari tahlili.....</i>	113-121

TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH

D.D.Alimova	<i>Xizmat ko'rsatish sohasida xo'jalik subyektlari faoliyatini boshqarish mexanizmlari</i>	122-135
H.O.Botirova	<i>O'zbekistonda ayollar tadbirkorligi: iqtisodiy imkoniyatlarni kengaytirish muammolari va imkoniyatlari</i>	136-145

X.Sh.Kaxramonov	<i>Сущность и особенности эффективного управления многоквартирным жилищным фондом</i>	146-155
N.N.Nabiyeva	<i>Markaziy Osiyo davlatlarida inflyatsiyaning iqtisodiyotga ta'siri</i>	156-162
B.A.Sharipov N.U.Xalimjonov	<i>An econometric analysis of FDI and trade in Uzbekistan</i>	163-171
S.K.Mansurov	<i>To'qimachilik klasterlarda zamonaviy texnologiyalarni joriy etish</i>	172-180

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ISSN: 3030-3117

<https://laboreconomics.uz/>

АХОЛИ КАМБАГ’АЛЛИГИНИНГ КОНСЕПТУАЛ ЙОНДАШУВЛАРИ

Irmatova Aziza Baxramovna

TDIU, Mehnat iqtisodiyoti kafedrası professori, i.f.d

DOI: https://doi.org/10.55439/LEHC/vol2_iss1/a89

Annotatsiya. Maqolada aholi kambag’alligining turli iqtisodiy maktab vakillarining konseptual yondashuvlari tadqiq etilgan, uni o’lchash mezonlari o’rganilgan, kambag’allik toifalari va sabablari bo’yicha tasniflandi hamda kambag’allarni aniqlashning konseptual modeli ishlab chiqilgan. Bu modelga ko’ra “ish bilan band kambag’allar” toifasi ajratilib, uni aniqlash hamda kamaytirish bo’yicha takliflar berilgan.

Kalit so’zlar: ish bilan band kambag’allar, temir daftar, kam ta’minlanganlar, inson kapitali, ijtimoiy reyestr

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ К БЕДНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ

Ирматова Азиза Бахрамовна

ТГЭУ, профессор кафедры Экономики труда, DSc

Аннотация. В статье исследуются концептуальные подходы представителей разных экономических школ к проблеме бедности населения, изучаются критерии ее измерения, классифицируется бедность по категориям и причинам, на основе этого разработана концептуальная модель выявления бедных. Согласно этой модели, выделена категория «работающих бедных» и даны предложения по ее выявлению и сокращению.

Ключевые слова: работающие бедные, железная книга, малообеспеченные, человеческий капитал, социальный реестр

CONCEPTUAL APPROACHES OF POPULATION POVERTY

Irmatova Aziza Bakhramovna

TSUE, professor of the Department of Labor Economics, DSc

Abstract. The article examines the conceptual approaches of representatives of different economic schools to the problem of poverty, studies the criteria for its measurement, classifies poverty by categories and reasons, and on the basis of this a conceptual model for identifying the poor is developed. According to this model, the category of “working poor” is identified and proposals are made for its identification and reduction.

Key words: working poor, iron book, low-income, human capital, social register

Kirish

Kambag’allik masalasi bir necha yillardan beri nafaqat bizning mamlakatimizda balki butun dunyoda dolzarb amaliy yechimini talab qilayotgan masalaga aylanib qoldi. Birlashgan millatlar tashkiloti tomonidan 2015-yilda 17 ta Barqaror rivojlanish maqsadlaridan kambag’allikni

kamaytirish masalasi birinchi maqsad qilib kuygan. Barqaror rivojlanish konsepsiyasi kambag'allik masalasiga kompleks yondashishni hamda boshqa maqsadlar bilan chambarchas uzviy bog'langan holda amalga oshirilishi ko'zda tutgan.

Jahon banking ma'lumotiga ko'ra o'ttiz yil davomida dunyoda kambag'allik chegarasida yashovchi insonlar sonining qisqarishi kuzatildi. Ammo ushbu ijobiy tendensiya 2020-yilda COVID-19 pandemiyasining oqibatlari natijasida to'xtadi. O'ta kambag'allik holatidagilar soni 70 millionga oshdi⁴².

Respublikada ham kambag'allikni qisqartirish masalasiga keng qamrovli ishlar olib borilyapti. “Temir daftar”, “ayollar daftari”, “yoshlar daftari”, ijtimoiy restr kabi instrumentlar yordamida vazirlik va idoralar aholini ijtimoiy-iqtisodiy holatini yaxshilash, aholi daromadlari va turmush darajasini oshirishga muvaffaq bo'lyapti. Buning asosiy isboti agar 2021-yilda O'zbekiston Respublikasida kambag'allik darajasi 17,0 foizni tashkil etgan bo'lsa, bugungi kunda u ko'rsatkich 14 foiz ekanligini ta'kidlash mumkin⁴³.

O'zbekiston-2030 Strategiyasida 2026-yilga qadar kambag'allikni 2022-yilga nisbatan 2 barobarga, 2030-yilga qadar esa keskin qisqartirish, kambag'allikka tushish xavfi mavjud 4,5 million aholi daromadini oshirish, aholi jon boshiga daromadlarni 4 ming dollarga yetkazish, mehnatga layoqatli aholini, shu jumladan yoshlar va nogironligi bo'lgan shaxslarni barqaror va samarali bandligini ta'minlash orqali ishsizlik darajasini 7 foizgacha tushirish vazifalari qo'yilgan. Shu sababli kambag'allikni qisqartirishdagi ishlarni samarali davom ettirish maqsadida uni nazariy va konseptual asoslarini tadqiq qilish maqsadga muvofiqdir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Ijtimoiy rivojlanish jarayoni kambag'allik mohiyatini tushunish yondashuvlariga ta'sir qiladi. Turli davrlarda iqtisodchi olimlar «kambag'allik» tushunchasini o'ziga xos turlicha talqin qilgan, shu munosabati bilan tadrijiy holatdagi toifaning qator guruhlarini ajratish mumkin (1-jadval).

1-jadval

Kambag'allik ta'riflarini tizimlashtirish

Muallif	Ta'rif	Izoh
Klassik maktab vakillari		
A. Smit	Kambag'allik – bu jamiyatdagi ijtimoiy standartlar va ularga rioya qilish imkoniyatlarning o'zaro nisbati	Kambag'allik iqtisodiyotning ijobiy hodisasi deb hisoblanadi. Kambag'allikni qisqartirishda davlat ishtirokining zarurati yo'q.
T. Maltus	Kambag'allik – bu iyerarxik tarzda tashkil topgan jamiyatning qonuniy hodisasi	
G. Spenser	Kambag'allik – bu o'z harakatlarining yetarli emasligining asorati	
J. Prudon	Kambag'allik – bu insoniyatning ajralmas xususiyati	

⁴² Борьба с бедностью. Доклад Всемирного банка// <https://www.vsemirnyjbank.org/ru/topic/poverty/overview>

⁴³ Ўзбекистон Республикаси Президент ҳузуридаги Статистика Агентлиги // <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/living-standards-2>

Neoklassik maktab vakillari		
F. Le-Ple	Oilani o'rganishga katta e'tibor qaratgan. U kambag'allik chegarasini oila byudjetlari asosida hisoblab chiqdi va uni kambag'allikning mutlaq mezoni sifatida qabul qildi (faqat insonning jismoniy yashashi uchun zarur bo'lgan narsalar hisobga olingan).	Neokeynschilar daromadlarni tartibga solishni saqlab qolish, "o'rnatilgan stabilizatorlar" tizimini ishlab chiqish va doimiy tartibga solish usulini davlat islohotlari orqali amalga oshirish, jamiyatning barcha iqtisodiy manfaatlarini muvofiqlashtirish uchun indikativ rejalashtirish tamoyillaridan foydalanish tarafdori edilar.
Ch. But va S. Rauntri	Insonning oziq-ovqat, kiyim-kechak va uy-joyga bo'lgan asosiy ehtiyojlarini qondirish qobiliyatini kambag'allikni aniqlashning boshlang'ich nuqtasi. "Kambag'al deganda har bir oilaning haftalik daromadi ancha muntazam bo'lganlarni va juda kambag'allarni nazarda tutyapman. Kambag'allar - bu ma'lum bir mamlakatda odatiy turmush darajasiga ko'ra ehtiyojlari qondirilmaganlar."	
Keyns maktab vakillari		
Dj. M. Keyns	Eng muhim xulosalar quyidagilar: - jamiyat daromadlari ikki qismga bo'linadi: iste'mol qilinadigan va jamg'ariladigan; - jamg'armalar, uy xo'jaliklari daromadlari va investitsiyalar o'rtasidagi nomuvofiqlik makrodarajada nomutanosiblikka olib keladi; - aholining iste'molga moyilligi yuqori bo'lgan guruhlar foydasiga daromadlarni qayta taqsimlash siyosatini olib borish zarur. Bu guruhlarga maosh oluvchilar (iste'molga moyilligi yuqori) va kapital qo'yimalarni amalga oshiruvchi tadbirkorlar kiradi.	iste'molga moyillik aholining past daromadli qatlamlarida yuqori, eng yuqori qatlamlarda esa past. Ushbu turdagi xulosalarni izchil ko'rib chiqish, ma'lum chegaralarda jamiyat daromadlarini soliqlarni qayta taqsimlash maqsadga muvofiq degan fikrga olib keladi.
Monetarist maktab vakillari		
M. Fridmen	Kambag'allik muammosini hal etishda davlat aralashuvini minimal darajaga tushirish, kambag'allarga o'z muammolarini o'zlari hal qilishlari uchun qo'shimcha daromadlar bilan ta'minlash zarur, chunki uy-joy qurilishini moliyalashtirish, oziq-ovqat subsidiyalarini to'lash va boshqa shu kabi moliyaviy yordamlar maqsadga erishtirolmaydi, byurokratik tizim bu imtiyozlarni kambag'allarga emas, balki o'rta sinf vakillariga taqsimlaydi. Subsidiyalar muhtojlarga yetib borsa ham, ular kambag'allarni iqtisodiy faolligini pasaytiradi.	Kambag'allarga moliyaviy imtiyozlar berish maqsadga muvofiq emas, bu ularning iqtisodiy faolligini pasaytirishi mumkin. https://studfile.net/preview/3618098/page-7/
Institusional maktab vakillari		
T.B. Veblen	U odamlarda mustahkamlangan va umuman ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotga ham, daromad olish va undan foydalanishning tabiatiga ham ta'sir ko'rsatadigan odatlar, xulq-atvor, urf-	Insonlarning kambag'al bo'lishi aynan o'zlariga bog'likligi, ularning

	<p>odatlar va harakat motivlarini tahlil qildi. U texnologiya va uning taraqqiyotini ustuvor ahamiyatini tan oladi, ammo bu o'zgarishlar jamiyatning ijtimoiy tarkibini o'zgartirishi, daromad olish va ulardan foydalanishdagi tengsizlikni kuchaytirishi va ularning qutblanishiga olib kelishi ta'kidladi.</p>	<p>odatlari, qarashlari va maqsadlariga mos, hamda davlat tomonidan bu holatni majburiy ravishda o'zgartirib bo'lmaydi.</p>
F.A. Xayek	<p>Kambag'allikni majburiy yo'q qilish yoli bilan yoqotib bo'lmaydi. Kambag'allikni kamaytirish mumkin, ammo buning uchun aholining umumiy farovonligini oshirish kerak. Umuman olganda, kambag'allikning mavjudligi jamiyat manfaati uchun zarurdir. F. Xayek insoniyat jamiyatidagi kambag'allikning mavjudligi tabiiy va muqarrar. Bu muqarrar haqiqat sifatida qabul qilinishi va insonning o'z holati, shu jumladan kambag'alligi uchun shaxsiy javobgarligini oshirish kerak. U davlat aralashuvini cheklashni yoqlab, har kimning o'zi uchun ma'qul bo'lgan turmush tarzi va turmush darajasini tanlash huquqiga ega, deb hisobladi.</p>	
Zamonaviy olimlarning kambag'allik haqida tasavvurlar		
Atta Ulla, Saba Xan, Chen Pinlu	<p>Kambag'allikni qisqartirishda hududiy integrasiyaga, global sherikchilik hamda xalqaro norma va barqaror rivojlanish maqsadlariga tayanish zarur</p>	<p>Zamonaviy tadqiqotchilar kambag'allikni turli jihatlarini tadqiq etmoqda, jumladan, uni hududiy jihatdan va integrasiya orqali qisqartirish, kambag'allarning obyektlarini o'rganish va tasniflashga, shunda ishlayotgan kambag'allar, ayol va yoshlar orasidagi kambag'allikni qisqartirish masalalari alohida o'rin tutmoqda. Shuningdek, kambag'allikning atrof muhitga va ekotizimlarga ta'sirini baholashga qaratilgan</p>
Mexmet Zambak, Sezer Soykan	<p>Ayollar kambag'alligiga nafaqat ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy omillar, balki ayollarning shaxsiy va uy xujaliklarning daromadlari ta'sir etadi. Ayollarning ko'pomillik kambag'allik darajasi ularning ma'lumot darajasiga bog'liq. Shuningdek, ayollarning jismoniy zo'ravonlikka duchor bo'lishi ularning kambag'al bo'lish ehtimolini oshiradi.</p>	
Emanuela Struffolino, Zakari Van Vinkl	<p>Kambag'allar ichida aynan ish bilan band bo'lgan kambag'allar alohida o'rin egallaydi. Ish bilan band kambag'allikni kamaytirish strategiyalari ishlayotgan kambag'allarni samarali tarzda olib chiqarish uchun etarlicha yuqori ish haqi va bandlikni himoya qiluvchi qonunchilik bilan birlashtirilishi kerak.</p>	
Abedulla, Shudjaat Faruk, Farax Naz, Nurul Xidayax Chamxuri, Xafaza Abdul Karim, Xa zlina Xamdan	<p>Shahar va qishloq kambag'alligi tushunchalari, ularning zaif tomonlari va dinamikasini o'rganadi. U "kim" kambag'al va "nima uchun" ular kambag'al bo'lib qolmoqda, shuningdek, shaharlarda va qishloqlarda kambag'allarni kamaytirish siyosati yonalishlari tadqiq etilgan. Shaharlarda kambag'allikni kamaytirish bo'yicha kontseptual asosga oid aniq xulosalar muhokama qilingan.</p>	
Djanet Fisher va boshqalar	<p>Kambag'allik va atrof muhit va ekotizim o'rtasida bog'liqlik mavjud, rivojlanayotgan mamlakatlarda tabiiy resurslarga ehtiyoji yuqoriligi va ekologik muhitni ifloslanishiga ko'proq ta'sir ko'rsatadi</p>	

Jadvaldan olimlarning kambag'allik muammosiga munosabati o'zgarganini ko'rishingiz mumkin: iqtisodiyotning rag'batlantiruvchi rivojlanishida namoyon bo'lgan ijobiy hodisadan jamiyatning zamonaviy muammosiga qadar, bu aholining turmush darajasining pastligida aks etadi.

Tahlil va natijalar

Kambag'allikning ko'plab sabablari bor, ular guruhlarga birlashgan:

- iqtisodiy (ishsizlik, past ish haqi, past mehnat unumdorligi, tarmoqning raqobatbardosh emasligi);
- ijtimoiy-tibbiy (nogironlik, qarilik, kasallanish yuqori darajasi);
- demografik (noto'liq oilalar, oilada qaramog'ida bo'lganlar soni ko'pligi);
- ta'lim-malakaviy (ma'lumot darajasi past, kasbiy tayyorgarlikning yetarli emasligi);
- siyosiy (harbiy mojarolar, majburiy migrasiya);
- mintaqaviy-geografik (hududlarning notekis rivojlanishi);
- diniy-falsafiy va psixologik (zohidlik hayot tarzi sifatida, telbalik) [3].

Kambag'allikni iqtisodiy kategoriya sifatida ko'rib, iqtisodiy adabiyotlarda kambag'allikni o'lchashning bir qator yondashuvlarini ajratish mumkin (2-jadval).

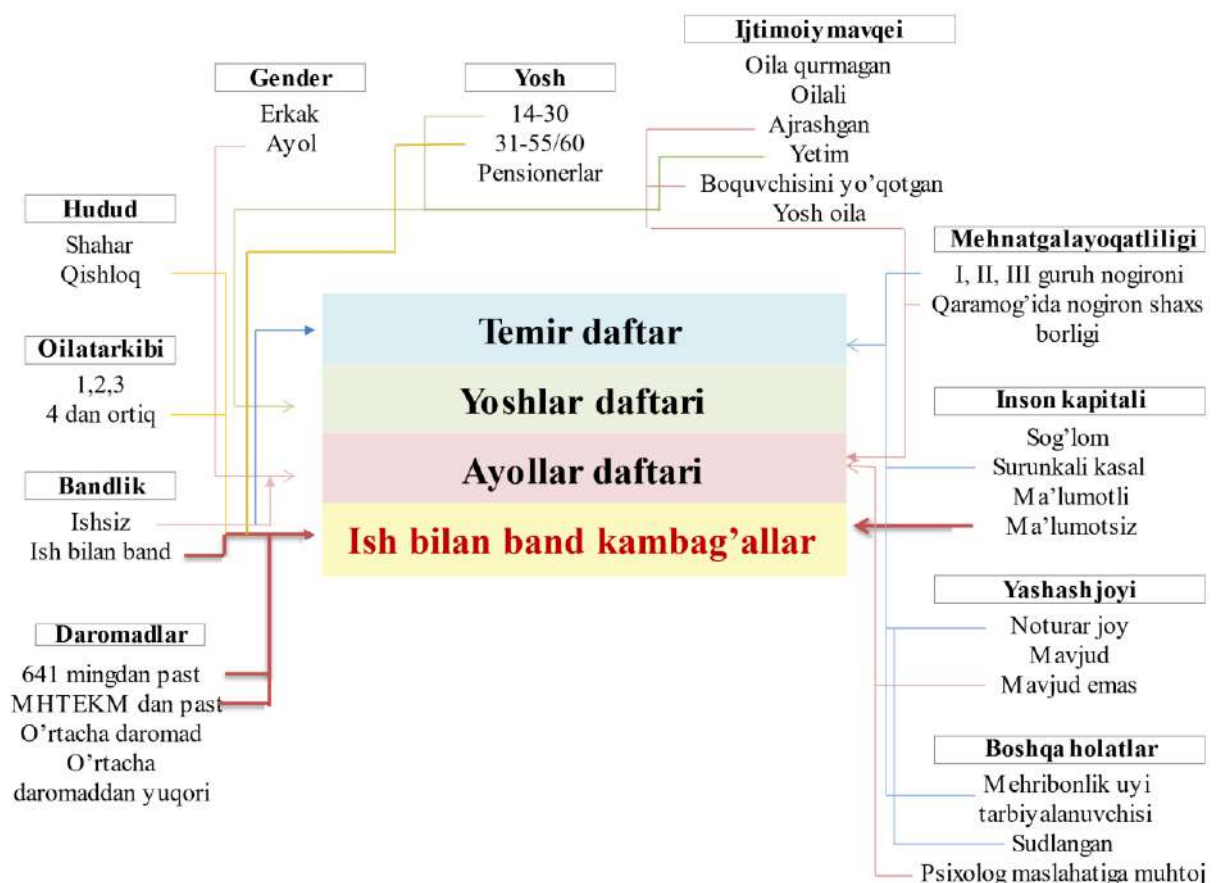
2-jadval

Konseptualning qiyosiy tahlili kambag'allikni o'lchash yondashuvlari

Mezonlar	Yondashuvlar		
	Mutlaq	Nisbiy	Subyektiv
Yondashuvning mazmuni	Kambag'al deb minimal yashash minimumdan kamroq daromadli fuqarolar hisoblanadi	Kambag'al deb jamiyatda umumiy tarzda qabul qilingan sharoitlarni ta'minlashga resurslari yetarli bo'lmagan fuqarolar hisoblanadi.	Respondentlarning o'z moddiy holatini baholashga asoslangan kambag'allikning subyektiv chizig'ini belgilash
Afzalliklar	1. Hisoblash soddaligi. 2. Kambag'al aholiga yordam ko'rsatishni tartibga solishda qo'llashning samaradorligi.	Jamiyat hayotiga kirganlik darajani inobatga oluvchi kambag'allikning yuqoriroq standartini baholash	Kambag'allarga yordam ko'rsatish dasturlarini tartibga solishning muhim ko'rsatkichini ifodalaydi, chunki aholining fikrini aks etadi
Kamchiliklar	1. Bazaviy ehtiyojlar kambag'allar istaklarini aks ettirmaydi. 2. Odamlarga hayotga to'la qonli ishtirok etishga imkon bermaydi.	Amaliyotda mahrumliklar ro'yxatini ekspertlar yoki aholi so'rovlari yo'li bilan yaratish asosida kambag'allikning nisbiy chizig'ini belgilash murakkab	1. Respondentlar tanlanmasi kattaligi va tuzilmasini aniqlash muammolari. 2. Aholining o'z daromadlari haqida javob berish istagi yo'qligi.

Kambag'allik bo'yicha ilmiy-nazariy konsepsiyalar asosida O'zbekistonda kambag'allarni aniqlash hamda ular bilan manzilli ish olib borish borasida milliy mexanizm yaratilgan.

Bugungi kunga kelib kambag'allikni kamaytirish obyektini aniq belgilab olish, ishlab chiqiladigan metodologiya, strategiya va dasturlarning manzilliligini oshirib, aniq maqsadga yo'naltirilishi mumkin. Tadqiqotlar davomida kambag'allar bir qator xususiyatlarga ko'ra tasniflanishi mumkin: yoshi (yoshlar, o'rta yoshdagi aholi, pensionerlar), gender (ayol, erkak), yashash hududi (shahar, qishloq), ijtimoiy mavqeyi (oilali, oila qurmagan, ajrashgan, yetim, boquvchisini yo'qotgan, yosh oila), oila tarkibi (1, 2, 3, 4 va undan ortiq farzandi borlar), ish bilan bandligi bo'yicha (ish bilan band, ishsiz), mehnatga layoqatligi bo'yicha (I, II, III guruh nogironi, qaramog'ida nogiron shaxs boquvchisi), inson kapitali bo'yicha (sog'lom, surunkali kasal, ma'lumotli, ma'lumotsiz), yashash joyi bo'yicha (mavjud, mavjud emas, noturar), daromadlari (iste'mol savatchasidan past daromad oladigan, minimal ish haqidan past, o'rtacha ish haqi darajasida, undan yuqori), boshqa holatlar (mehribonlik uyi tarbiyalanuvchilari, sudlangan, psixolog maslahatiga muhtoj).

2-rasm. Kambag'allarni aniqlashning konseptual modeli

Manba: muallif ishlanmasi

Ma'lumki, 2021-yil 28-apreldagi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 250-sonli “Moddiy yordam va ko'makka muhtoj oilalarni, xotin-qizlar va yoshlarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi qarori bilan “temir daftar”ni yuritish orqali ijtimoiy ahvoli va turmush sharoiti og'ir oilalar muammolarini tizimli hal qilish tartibi tasdiqlangan.

“**Temir daftar**”ga I va II guruh nogironligi bo'lgan a'zolari mavjud oilalar, kam ta'minlangan yakka-yolg'izlar va keksalar, boquvchisini yo'qotgan ehtiyojmand oilalar, ko'p (4 va undan ortiq) farzandli moddiy ko'makka muhtoj oilalar, mehnatga layoqatli ishsiz a'zolari mavjud ehtiyojmand oilalar, tibbiy yordamga muhtoj va noturar joylarda istiqomat qilayotgan ehtiyojmand oilalar kiradi.

2022-yil 7-iyundagi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 312-sonli “Yoshlar muammolarini o'rganish va hal etish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi qarori bilan “yoshlar daftari”ni yuritish orqali yoshlar muammolarini tizimli ravishda hal qilish tartibi belgilangan. “**Yoshlar daftari**”ga o'n to'rt yoshga to'lgan va o'ttiz yoshdan oshmagan fuqarolarning oila a'zosi «Temir daftar», «Ayollar daftari» yoki «Ijtimoiy himoya yagona reyestri»ga kiritilgan, boquvchisini yo'qotgan, yetim yoki ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan, o'zgarlar parvarishiga muhtoj bo'lgan ishga layoqatsiz, I yoki II guruh nogironligi bo'lgan, jismoniy va (yoki) ruhiy rivojlanishida nuqsonlari bo'lgan, yuzaga kelgan holatlar sababli og'ir turmush sharoitida qolgan, «Mehribonlik» uyi, Bolalar shaharchasi yoki oilaviy bolalar uyida tarbiyalangan, ishsiz, davolanishga muhtoj bo'lgan bemor yoshlar, jazoni ijro etish muassasalaridan qaytgan, muayyan yashash joyiga ega bo'lmagan, psixologik maslahatga muhtoj, nikohi qayd etilganiga uch yildan oshmagan yosh oila va boshqa shu kabi muammolari bo'lgan shaxslar kiradi.

2022-yil 31-martdagi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 145-sonli “Xotin-qizlar muammolarini o'rganish va hal etish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi qarori bilan “ayollar daftari”ni yuritish orqali xotin-qizlar muammolarini tizimli ravishda hal qilish tartibi belgilangan. “**Ayollar daftari**” ga 30 yoshdan oshgan ishsiz, tadbirkorlik qilish istagida bo'lgan, boquvchisi vafot etgan, jazoni ijro etish muassasalarida saqlanayotgan, ruhiy kasallikka chalingan, I-II guruh nogironligi bo'lgan, nikohi bekor qilingan ehtiyojmand xotin-qizlar va yolg'iz onalar, mehnatga layoqatsiz, o'zgarlar parvarishiga, shuningdek, tezkor tibbiy muolajaga muhtoj, noturar joylarda istiqomat qilayotgan, qaramog'ida nogironligi bo'lgan farzandi mavjud ehtiyojmand xotin-qizlar kiradi.

Yuqoridagilarni inobatga olgan holda, ish bilan band, lekin ma'lumotsiz yoki ma'lumoti past, daromadi minimal ish haqi darajasidan past bo'lgan fuqarolar uchun ijtimoiy himoyani yangicha mexanizmini yaratish zarur. Bu mexanizm o'z ichiga nafaqat ijtimoiy yordam ko'rsatishni, balki ularni inson kapitalini oshirish hamda o'z imkoniyatlarini ro'yyobga chiqarish uchun

shart-sharoitlarni kengaytirish choralarni olishi zarur. Ish bilan band kambag'allar asosan malakasiz mehnat bilan bandlarni nazarda tutadi.

Tahlillarga ko'ra rivojlanayotgan davlatlarda kambag'allikda yashovchi fuqarolarning uchdan bir qismi aynan ish bilan bandlardir⁴⁴. Bular band bo'lsa-da, ularga ish haqi o'z vaqtida to'lanmaydi, ularning aksariyati ijtimoiy himoyaga ega emas, va aksariyati past malakali ishchilar hisoblanadi.

Xulosa va takliflar

Amalga oshirilgan nazariy va metodologik tahlillarga asosan kambag'allikni qisqartirish bo'yicha O'zbekistonda tizimli manzilli ishlar amalga oshirilayotgani ma'lum bo'ldi. Lekin bugungi kunga kelib, kambag'allarning salmoqli qismini tashkil etayotgan ish bilan band kambag'allarga maqsadli dasturlarni ishlab chiqish o'ta dolzarb masalalarga aylangan.

Xorijiy tajribasidan kelib chiqqan holda ish bilan band kambag'allarni asosan ularning inson kapitalini oshirish, sifatli ish o'rinlar bilan ta'minlash orqali amalga oshirish mumkin. Malakasiz xodimlar muammosi koronavirus pandemiyasi davridan keskinlashib, u hozirgi kungacha o'zining salbiy ta'sirini o'tkazib kelmoqda. Koronavirus inqirozi shuni ko'rsatdiki, ayrim faoliyat turlarini raqamli texnologiyalar imkoniyatlaridan foydalanib, yangi ish o'rinlarni yaratish va quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir:

1. Kambag'allikning asosiy omili bo'lgan past mehnat unumdorligini ko'tarish. Buning uchun barqaror ish o'rinlarni yaratish, inson kapitaliga, kasbiy malaka va ko'nikmalarini oshirishga investisiyalarni maqsadli yo'naltirish.

2. Korxonalar doirasida kam ta'minlangan xodimlar va ish beruvchini o'rtasida ijtimoiy-mehnat munosabatlarini kuchaytirish, ish beruvchilar tomonidan kam ta'minlangan xodimlarni ijtimoiy himoya qilishda maqsadli va tizimli chora-tadbirlarni ishlab chiqish. Unda asosiy e'tiborni inson kapitalini va daromadlarni oshirishga karatilishi maqsadga muvofiq.

3. Davlat tomonidan ish bilan band kambag'allarni kambag'allikni qisqartirishda asosiy obyekt sifatida belgilash hamda ularga mos maqsadli dasturlarni ishlab chiqish. Unda kam ta'minlangan va past daromadga ega xodimlarni xalqaro mehnat normalari va minimal standartlar asosida ijro organlari tomonidan tizimli muloqotni yo'lga qo'yish, soliq va boshqa imtiyozlarni joriy etish orqali ularning ish faoliyatidagi motivasiya va rag'batlantirish mexanizmlarini kuchaytirish.

Shunday qilib, ish bilan band kambag'allikni kamaytirishning asosiy va strategik yo'nalishi bu inson kapitalini, kasbiy ko'nikma va kompetensiyalarni rivojlantirish, yuqori texnologik ish o'rinlarni yaratish orqali mehnat unumdorligini oshirish.

⁴⁴ <https://www.ilo.org/ru/resource/news/mot-bez-dostoyogo-truda-iskorenenie-nischety-k-2030-godu-mozhet-okazatsya> Халқаро Меҳнат Ташкилоти маълумотлари

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Smith, A. (2011). A study of the nature and causes of the wealth of nations. Litres;
2. Malthus, T. R. (2023). Experience of population law. Litres.
3. Spencer, G. (2014). Basic beginnings. Ripol Classic.
4. Proudhon, P. J. (1908). Poverty as an economic principle. M.: Mediator, (703).
5. Le Play, F. (2011). The basic constitution of the human race.
6. Rowntree, B.S. (1902). Poverty: A Study of Urban Life. McMillan.
7. Keynes, D. M. (1978). Keynes. J.M. General theory of employment, interest and money.
8. Friedman, M. (1994). Methodology of positive economic science (Doctoral dissertation, Thesis).
9. Veblen, T. B. (2007). Theory of business enterprise.
10. Hayek, F. A. (1999). Knowledge, competition and freedom. St. Petersburg: Pneuma, 288.
11. Abduraxmanov, K. X. *Ekonomika truda teoriya i praktika: Uchebnik v dvux chastyax / K. X. Abduraxmanov; Rossiyskiy ekonomicheskii universitet imeni G. V. Plexanova. Tom Chast 2. – Moskva: Rossiyskiy ekonomicheskii universitet imeni G.V. Plexanova, 2019. – 336 s. – ISBN 978-5-7307-1532-5. – EDN VFEJAJ.*
12. Irmatova A.B., Isamuxamedov B.B., Saidov N.R. *Kambag'allikni qisqartirish va qishloq aholisi daromadlarini ko'paytirish // O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning Oliy Majlisga va O'zbekiston xalqiga Murajaatnomasida iqtisodiy islohotlarni izchil davom ettirish asosida 2021 yilda strategik maqsadlarga erishish yuzasidan amalga oshiriladigan ustuvor yo'nalishlarni keng jamoatchilik orasida targ'ib qilish bo'yicha ilmiy-omnabot risola. T.:"Ma'naviyat", 2021, 166-195 b.*
13. Abramova O.S. *Strukturnyy i kausalnyy analiz regionalnoy bednosti // Vestnik Samarskogo gosudarstvennogo ekonomicheskogo universiteta. – 2014. – № 4 (114). – S. 3137.*
14. Batrakova L.G. *Osnovnyye konsepsii osenki bednosti naseleniya // Yaroslavskiy pedagogicheskii vestnik. – 2011. – №3. – S. 117-121.*
15. Vasilyev R.V. *Analiz urovnya i struktury bednosti v Rossii // Aktualnyye problemy gumanitarnykh i yestestvennykh nauk. – 2015. – № 6. – S. 108-111.*
16. Atta Ullah, Saba Khan, Chen Pinglu, *Income distribution and sustainable development nexus: Fostering poverty reduction and integrated sustainability amidst multi-dimensional regional integration, Sustainable Futures, Volume 7, 2024, 100159, ISSN 2666-1888,*
17. Mehmet Zambak, Sezer Soycan, *Econometric analysis of factors affecting women's multidimensional poverty, Women's Studies International Forum, Volume 100, 2023, 102800, ISSN 0277-5395,*

18. Emanuela Struffolino, Zachary Van Winkle, Gender and race differences in pathways out of in-work poverty in the US, *Social Science Research*, Volume 99, 2021, 102585, ISSN 0049-089X,

19. Abedullah, Shujaat farooq, Farah Naz, Developing strategy for rural transformation to alleviate poverty in Pakistan: Stylized facts from panel analysis, *Journal of Integrative Agriculture*, Volume 22, Issue 12, 2023, Pages 3610-3623, ISSN 2095-3119,

20. Nurul Hidayah Chamhuri, Hafazah Abdul Karim, Hazlina Hamdan, Conceptual Framework of Urban Poverty Reduction: A Review of Literature, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 68, 2012, Pages 804-814, ISSN 1877-0428?

21. Janet A. Fisher, Genevieve Patenaude, Patrick Meir, Andrea J. Nightingale, Mark D.A. Rounsevell, Mathew Williams, Iain H. Woodhouse, Strengthening conceptual foundations: Analysing frameworks for ecosystem services and poverty alleviation research, *Global Environmental Change*, Volume 23, Issue 5, 2013, Pages 1098-1111, ISSN 0959-3780,

22. Janet A. Fisher, Genevieve Patenaude, Kalpana Giri, Kristina Lewis, Patrick Meir, Patricia Pinho, Mark D.A. Rounsevell, Mathew Williams,

23. Understanding the relationships between ecosystem services and poverty alleviation: A conceptual framework, *Ecosystem Services*, Volume 7, 2014, Pages 34-45, ISSN 2212-0416,

24. MOT: bez dostoyrnogo truda iskoreneniye niщyety k 2030 godu mojet okazatsya nevozmoжnym // <https://www.ilo.org/ru/resource/news/mot-bez-dostoyrnogo-truda-iskorenenie-nischety-k-2030-godu-mozhet-okazatsya>

25. A.Dolmatova. Problema “rabortayuyщix bednyx” v kontekste “koronakrizisa” v Rossii // https://www.elibrary.ru/download/elibrary_45616609_74596536.pdf

26. Kurbonov, S. (2021). Povysheniye produktivnoy zanyatosti - prioritet snijeniya bednosti. *Общество i innovasii*, 2(9/S), 281–297. <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol2-iss9/S-pp281-297>

Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali

+998 71 239 28 13

Tashkent, Uzbekistan

ilmiymaktab@gmail.com

www.laboreconomics.uz